

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

Број
30
филира

УРЕДНИШТВО:
Трг Престолонаследника Александра број 2.

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

Излази сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

ПЕШАДИЈСКИ ПУКОВНИК

Стеван Миловановић

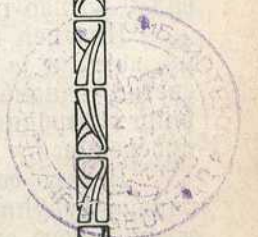
КОМАНДАНТ МОРАВСКЕ ЛЕТЕКЕ БРИГАДЕ
У ОВА РАТА
КОМАНДАНТ КОСОВСКЕ ДИВИЗИЈЕ

АРТИЉЕРИЈСКИ ПУКОВНИК

† **Прока Биволаревић**

КОМАНДАНТ БРДСКОГ АРТИЉЕРИЈСКОГ ПУКА
ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ

Волео сам га, а сад га волим још и више

Скопље, 29. јула 1913.

Враћам се кући. Данас не могу поћи. Воз је већ отишао. Остајем за сутра.

Седим крај самца Вардара. Они прелетују с хучних таласа ове српске реке, на лепо Душанов град, који је толико векова одолевао и времену и многим нападима, и крштених и некрштених ватрара, па се заустављају тамо у даљини, на високој Шари, чији се Љуботен поносно диже небу под облаке, и сада бео, као какав старац коме су косе оседеде, али му колена још не клецају и рамена држи још уздигнута.

Мисао ми гони мисао. У мислима прелетам давну и скору прошлост, па ми тек дође на ум:

— Боже мој, кад би оне зидине нешто умеле причати, шта би нам све могле наказивати! Колико ли је само крви проливено под њима и око њих, а колико ли је омет мртвих пренео Вардар на својим таласима!

Из мисли ме трже звук свирале. Свирач је био вешт у своје послу, па је лепо извијао неку веселу, лаку песмицу.

Погледам око себе. Поглед ми се заустави на каменом вардарском мосту, преко кога је, у двојним рововима, кретала велика група људи, махом у сељачком оделу.

Чуо се жагор, испрекидан сваки час веселим, звонким смехом, па онда све заглуши леп, јак мушки глас, који је извијао ону познату нашу песму:

Ој, Мораво, моје село равно!

Кад си равно, што си водоплавно?

Ово су биле доунавске јединице, које су сад хитале на железничку станицу, да возом оду до Велеса, па одатле, преко Овчег Поља да крену на предње положаје: да допуне ове наше одреде, који су и непрекидном борбом и болешћу већ прилично проређени.

И ако сад први пут иду на ратиште, они већ знају како је у рату. За њих већ није тајна, какве их све страхоте чекају може бити само кроз дан или, највише, два. И опет иду весело, раздрагано; само им срце пеза. Радују се, што ће и они поднети жртве за вашу општу ствар.

Они у гуњу изгледају ми још понајвеселији.

И томе се доиста човек мора да диви.

Наш је сељак везан за кућу своју, за земљу, на којој је поникао и где је одрастао. Он се с великом муком одваја од огњишта свога, од оне груде, коју натапа звојем својим, да после од ње добије хлеб за себе и своје миле и драге. Њему је његова њива царевина његова; његови волови, хранитељи његови, најмилији су му другари и пријатељи; а у воћњаку свако оно дрво, које је он подигао и окалемио, знанац му је давнашњи, с којим он разговара као са својим другарем из детињства.

И сад он то све оставља. Оставља, да их месецима, а може бити и никако више не види, и он опет иде весело, заловољан, срећан.

Доиста, душа нашега сељака велика је. Ваља је добро познати, па да се може разумети.

Веровао сам, да сам прилично познавао нашега сељака. Па опет сам тек сада, за ову последњу годину дана, од како је избио рат на Балкану, познао га како ваља, познао га и још га више заволео.

Има већ неколико година, како сам све своје време, које ми је преостајало од службенога рада, био посветио једноме нарочитоме послу: просвећивању најширих народних редова наших, а то ће управо рећи: просвећивању нашега сељака.

Невако сам предосећао да наше поколење у најближој будућности очекују врло крупни послови, који траже много снаге, који изискују највеће напоре и жртве. Из тога ради сам мислио: да је потребно пробудити нашу масу народну, спремити за те велике послове ту истинску, а још прикривену снагу нашу, која је још и тада, и ако прикривена, била силна, која је била, ако

тако смем да речем, снага без очију.

Било је још пуне људи, који су исто предосећали, што и ја; који су и сами желели да по својим моћима што могу боље послуже спремању те наше народне снаге.

И ми смо ишли од места до места, из села у село, често и од куће до куће, од човека до човека: говорили смо и разговарали са сељаком нашим. И тада сам се дивео: оној збиљи, којом наш сељак прати наша одлагања о озбиљности положаја, у коме су наша земља и народ наш уопште; ономе лакоме схватању потребе, да морамо бити спремни и за најкрупн је жртве у служби своје народу; оној ведрини и самопоуздању, с којима он гледа у нашу народну, бољу будућност.

Колико ли сам пута, малаксао, па и разочаран, налазио нове подстицаје за даљи рад, посматрајући баш тога нашега сељака, за кога смо најчешће имали само речи сумње и пребацавања.

Било је тренутака, кад сам и с њим по мало сумњао, хоће ли доиста наши сељак, који и сада непрестано чини највећи део нашега народа, моћи да изврши ону мучну улогу, коју му историја неминовно ставља у дужност, да својим прегнућем, својим пожртвовањем одлучи о будућности нашега племена.

Али је дошао 17. септембар, који је и мене и толико друге пријатно изненадио и уверио нас, да је доиста највећа снага наша у сељаку нашем, и да је та снага свежа, крепка, силна.

Усред ноћи су зазвонила звона на узбуну. Целом нашом земљом, од Дрине до Тимока, од Саве и Дунава па низ Мораву до Светога Илије и Голије, јекнуо је поклич:

— Под свету заставу! За добро и срећу домовине.

И сви као један хитају на своја зборна места, још оне ноћи, и не опростив се како ваља са онима, који су им милији и од живота њихових.

Ни један није задрхтао, ни један није завапио за децом и огњиштем. Остављали су чељад незбринуту, поље несређено, и опет су весела срца, с песмом на устима, хитали у команде своје, да груди и мишице своје ставе у службу домовини својој.

Гледао сам их тада у Београду и Раљи, како се тискају који ће пре дограбити оружје, натући ону сигаву војничку шајкачу и стати у ред, истурених груди, озбиљна лица. А на лицу им се прелива необична збиља са радошћу.

Чисто им са лица читам:

— Ето, дочекасмо оно, што нам толико времена гусле казују. Идемо да светимо Косово, да ослобађамо браћу из вековнога ропства.

Јављали су се и они, који нису били уписани у војничке спискове. Јавило их се много више, но што их је било позвано и но што је било потребно. И нико није хтео да се врати, него су и они непозвапи молили да их уврсте у бојне редове, да их наоружају и поведу са осталом браћом напред, пред општег нам непријатеља.

Гледао сам оца, како с пуно понеса испраћа синове своје тамо где се пати, где се крв пролива, где се живот губи. Па им не казује да чувају главу, него напротив, последње су му речи:

— Пођите у добри час. Па пазите и осветлајте образ.

Слушао сам мајку, како се опрашта с јединцем сином. Она воли сина више но очњи вид свој, и опет му на расстанку не поручује, да се пази, него се прашта с јединцем овим речима:

— Нека ти је, сине, срећан пут! Отац ти је умро не дочекав да види ове дане. Ја сам срећнија од њега. Дочекала сам да одгајим Србији ратника, а Косову осветника.

Пошли су на бојно поље, праћени песмом. И дању и ноћу само је песма одјекивала, где год су они пролазили.

Отпочеле су борбе, љуте, кржаве борбе.

Писам био једини, који је зебао хоће ли наш сељак, неважикнут на борбу и ратне незгоде, моћи издржати налете једне добре, храбре војске, као што је турска војска

Али смо и ту били пријатно изненађени. Наш војник уопште, а нарочито сељак наш борио се одлично, а све је ратне незгоде издржавао тако, као да је годинама, непрекидно спеман за рат, за бојеве.

Гледао сам их на Мрдару, Преполцу, Подујеву и Приштини; на Куманову, кроз Качавик и на Призренској Бистрици; гледао сам их и дивно сам им се. Никад да посустану, ни једном да се потуже.

Ако су у борби, иду под кишом од куршума, а ни зеница да им се јаче рашири, ни мишић на лицу да им задрхти. Само се разлежу пунџи, звекећу ашовчићи и чутурице за воду и чује се један једни узвик: — Напред!

Сретао сам се с њима на Овчем Пољу и на Брегалници, на Црном Кремену и на Кладмаву.

И кад год сам био с њима и међу њима, дивно сам им се. Дивно сам се њихову јунаштву, њихову самопожртвовању; њиховој љубави према старешинама; њиховој питомости и у приликама, кад би и јагње подивљало; њиховој скромности; њиховој издржљивости. Дивно сам се величини њихова духа.

Сваки је од њих јунак, сваки је од њих велики и у подношењу највећих напора, и у готовости, да принесе и највећу жртву за опште добро, да свој живот жртвује напретку и срећи своје домовине.

Колико сам пута и сам лакше подносио све оне незгоде, које у рату ратника непрекидно прате, гледајући њих, како мирно трпе и оно, што нам се чини да жив човек иначе не може издржати и поднети.

Гледао сам их, после дводневне и тродневне непрекидне борбе. За све то време готово ни тренули нису; тек ако су узели залогај два окорела хлеба и то залили којим гутљајем мутне, устојале воде. И они су опет и весели и чили, орни за песму и шалу, вољни да се и у коло ухвате.

Бивало је дана, кад нас комора с хлебом није могла стићи, јер смо били непрестано у покрету. По дан и два није се имао ни залогај. И ни један од њих не рече: „Гладан сам!“ И кад сам хтео да их бар речима подстакнем на подношење тих незгода, које ће брзо нестати, они су ми трезвено одговорали:

— На свадби и даћи једе се до миле воље. А ово је рат. У рату се мора све подносити.

По некада је и корен кукуруза био права посланица. Још обично није било ни ватре, да се кукуруз бар мало загреје или пропржари, него су онако зрео кукуруз лагано крунили зубима и грицкали окруњена зрна.

Хоћу да се нашалим с њима, да им бар мало олакшам, и питам их:

— Шта то радите, море?

— Ето, оштримо зубе, — одговарају ми они шалом и на моју шалу.

Старешину пазе и чувају више на себе. У највећем окршају, у најкрвавијој борби очи су им упрте у свога старешину; па се тискају око њега, и ако овај, као што је то врло често бивало, појури напред, на противника, они трче испред њега и тискају се око њега, да га својим телима заклоне од непријатељских зрна.

Мислим да није било у овоме рату ни једнога старешине, коме његови војници нису у свакој борби докивали:

— Господине, чувај се. Не гини, јер шта ћемо ми после без тебе?

И у најтежим приликама, кад је комадић хлеба највећа драгоценост, војник ће имати могућности да своје старешини понуди залогај дв.

Колико је пута бивало, да сам отрпи глад, да само понуди старешини комадић хлеба или парченце меса.

Неколико пута бивао сам очевидац, да овај, који иначе и у тешкој невољи неће слагати, лаже свога официра да је јео и да је сит, само да би овај од свога војника примио повуђени му хлеб.

Посматрао сам их шта чине, кад улазе у насељена места. Уморни, гладни, после борбе, долазе у места у којима има уобиља и хлеба и пића; долазе међу људе, којима су они у истини својом крвљу искупили слободу. И опет они никад овим људима не рекоше:

— Ми се за вас мучисмо. Дајте нам да једемо, јер смо у борби огладнели; донесите нам да пијемо, јер смо, борећи се за вас, ожеднели.

Не. Него смирево и готово плашљиво,

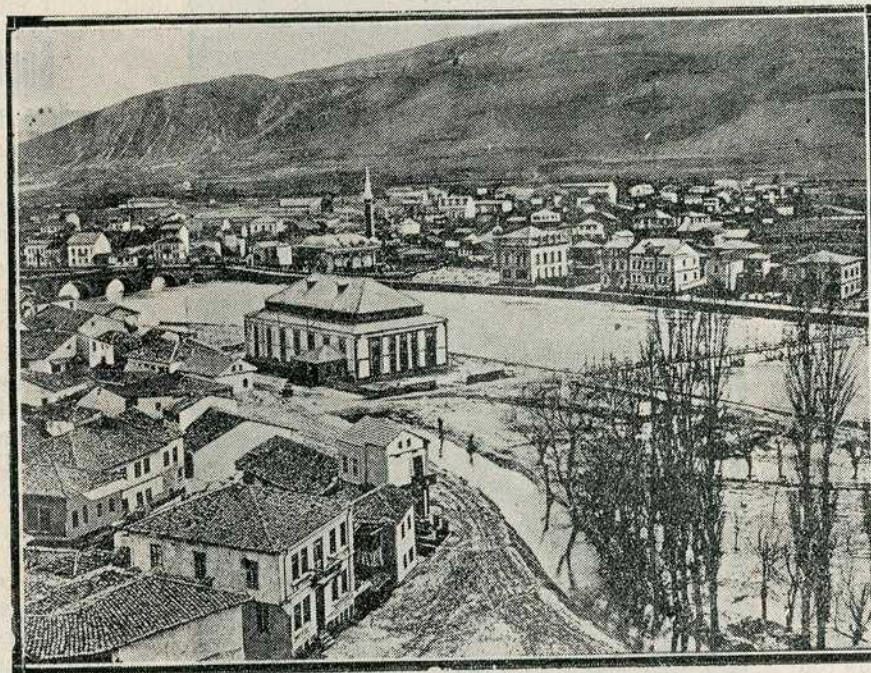
као какво ђаче, прилазе ћепенку, с новцем у руци, и моле да им се прода комадић хлеба, грумен два шећера или чашица вина, и све то плаћају скупо и прескупо, и опет никоме да се потуже.

Једном се мени било стужило гледати, како мештани наше војнике готово пљачкају, наплаћујући и тродупло и петодупло своју рђаву робу, па узех грдити несавесног продавца. А мени прилази купац војник, сељак из нишкога краја, и моли ме:

— Не карај га, господине! Да му платим, колико тражи. Нека и он види вјеру од српскога војника.

Па колико су великодушни према самој непријатељу! Кад су у борби, бију се жучно, лудо. Пуцају у месо. Радују се и клићу од радости, кад непријатељске редове почну косити наши митраљеви, или кад наши топови окупе рафалну ватру на противникову пешадију. Али чим престане борба, они су кротки и питоми; о противнику говоре с хвалом и чисто им жао, што су их у борби десетковали.

Заробљеника гледају са саучешћем, и све чине да му олакшају мучан положај. Дају му и последњи комадић хлеба из своје торбе; ако је у чутурици остала и једна кап воде, понудиће је заробљеном непријатељу; а ако се задесило и трошица дувана, они ће то марљиво истрести из хартије, направити смотак и понудити је ономе, који је до пре неколико тренутака са-

Из нове Србије: Поглед с Душанова града на Скопље дуж Вардара

мо пуцао на њих, или им упирао оштри бајонет у груди.

А према рањеном противнику су опет долећиви толико, да је то већ слабост.

Колико пута тако помешам се међу њих, кад се, на положајима, окупе око заробљеника или рањена противника, кога су нашли на бојишту, па гледам, како их засипају повудама, и с колико интимности и благодати разговарају с њима. Па кад ме спазе, они се само мало размакну, да ми направе места и с пуно гануности говоре ми:

— Ево, и они су оставили кућу и децу! Нису они ништа криви.

Или ће по неки, као да се за нешто правда, додати:

— Људи су и то, господине, па што као да их не понудимо?

И чисто им свима лице засија од радости, кад им одобрим, што су према ненаоружану непријатељу благи.

Наш сељак много жуди за кућом, за својима код куће, за столом, за њивом, за воћњаком. Па опет су сви издржали, и то још подносећи свакојаке незгоде скоро годну дана удаљени од својих села. И никад да, се потужеше коме.

Они су, далеко од свога плуга и своје мотике, још од прошле јесени, па све до сада, дан за даном у мислима пратили радове код својих кућа, на својим њивама и ливадама, у својим воћњаку и винограду.

Грануло је пролетос пролеће. У Старој Србији и Македонији народ, слободан, износи ралицу на њиву и оре, — чепрка и рипка земљу, како је догле научио. А наш војник тек оживи у лицу.

— Сад и код мене ору! — сам са собом разговара, па прилази сељаку на њиви, удешава му ралицу, учи га, како дубље да захвати земљу, па и сам мало плужи, да га жеља мице.

Али кад ни у мислима не каже:

— Шта ћу ја овде? Шта ме још држе? Што ме не пусте, да идем кући својој, плугу својоме?

Не говори, јер зна, да није одвојен од своје куће и њиве своје по њуди чијој, него да га је дужност довела на Вардар и Бистрицу, Лепенац и Црну Реку.

Пролазе дани. Ж то већ руди, па се по ветру делуја као таласи на води.

Наш војник то гледа, па опет сам себи говори:

— Сад је и код мене зажутило поље.

И мислима лети у своје село, на њиве своје. Али опет не ропће, што га кући још не пуштају, јер зна да још није свршио посао, ради кога је одвојен од куће своје.

И у сред највеће борбе, он ће зажалити за погаженом житом, кроз које напредује стрељачки ланац. А често му рука клопе, не може да замачне пожем или секирицом, кад ваља да посече какво питоно дрво. И ако је велика потреба у дрвима, њему је опет тешко да обори дрво, које је посађено, да род доноси.

Знам да ће ми се за ове редове пребацити. Кор-

ће ме, да нарочито повлађујем нашем сељаку. Али нека ме коре. Укоревали су ме и онда, кад сам ишао по нашим селима и говорио сељаку, да се спрема за велике дане, који су, ето, тако брзо настали. Шта све нису измишљали! Нису презали ни од клевета. Али ја сам и онда ћутао и радио оно, што сам мислио, да ми је била дужност радити, па и сада радим оно, што мислим да ми ваља чинити: исписујем оно, што ми је на срцу.

Ја волим нашега сељака.

Волео сам га од када знам за себе. Док сам био мали, волео сам га, што сам знао да он са њиве своје збира хлеб, који ја једем. Кад сам одвркао и одрастао, волео сам га, што је мученик животом и радом. А сад

га волим што је велики и телом и душом, што је велики у борби, што је велики у патњи.

Волео сам га, а сад га волим још и више.

Ж. О. Дачић

Проф. Жив. О. Дачић

РЕЗЕРВНИ НАРЕДНИК, НА СЛУЖБИ У ШТАБУ ТРЕЋЕ АРМИЈЕ

Борбе на Власини

— Наше продирање до Босњ-града —

О биткама на Власини имали смо мало података. Те су битке биле не само од великог значаја по операције наше војске већ су се издвајале по храбрости и издржљивости српских трупа. Памет и такт Врховне Команде и хероизам наших војника саломили су и храброст и подлост бугарске војске.

— На Власини смо имали наш трећи позив. Сваки војник се био као лав. Били су дивни! Свакоме бих прикачио на груди Карађорђеву звезду. — То су речи једне компетентне личности.

Борба се водила 21. јуна. Наше трупе су имале положаје на Буковој Глави, а бугарске на Големој Глави. Рано у јутро сајачи отпочео је артиљериски дуел. Ми смо имали позицију са батеријом Дебанжову, а Бугари читав дивизион брзометне артиљерије. Бугари су припремали јуриш. Ми смо имали један пук, према којем су Бугари имали 14 батаљона. И ако су били бројно слабији, наши су се јуначки држали, очекујући појачање и долазак наше брзометне артиљерије. Најзад се зачу дивљачко халакање. То нису били узвици људских створова већ подивљале звери. Бугари су поизопијали своје „Јапонце“ и наместили иза њих митраљезе. Њихова је команда кратка: „На бајонет! Ко уступи, биће убијен из митраљеза“. То је имало дејства. Са падине Големе Главе

низали су се редови Бугара. Наши су мирно чекали непријатеља. Они су хладно, решени да изгину, чекали Бугаре који се халачући приближаваше. Ево их већ пред нама на 800 метара. На једном зачу се кроз редове тихи шапат као муња пролете кроз наше редове:

— „Стигла је артиљерија.“

И збиља на положај је у галопу стигао мајор Драгомир Стојановић са једном брзометном батеријом. За тренут све је било спремно. Бугари су учинили јуриш са 400 метара, али их дочека наша батерија картечом. Наши опалише. Маса Бугара пала је, а на њихово место ступи

ше други. Ни они не прођоше боље. Наста колебање, па онда бегство. Наши јурнуше. Бугари се у паничном бегству зауставише прво на Големој Глави, али за мало па се дадаше у бегство снажно гоњени нашом артиљеријом. После неколико сахата наше трупе су се одмориле на 4 километра далеко у Бугарској од наше границе. И ми смо имали губитака али Бугари су били више но десетковани. Бугарски пук краљеве гарде трипут је јуришао на једну нашу чету и по и једно митраљеско одељење. Тај бугарски пук је потпуно уништен.

После овога пораза Бугари нису ни чинили нове покушаје да нас нападну, а од те победе наши су све дубље залазили у Бугарску, стигавши до Босиљ града.

Осветници Косова и Сливнице

ПЕШАДИЈСКИ КАПЕТАН ПРВЕ КЛАСЕ

† **Михаило Н. Боди**

СЛАВНО ПАО НА ВЕЛИКОМ ГОВЕДАРНИКУ 9. ЈУЛА 1913.

У крвавој борби на Говедарнику, која је по губитцима, нарочито у официрима, и за нас и за Бугаре најцрња славно је пао поред многих других поносних витезова пешадијски капетан прве класе Михаило Н. Боди, командир прве чете у другом батаљону 17. пука.

Пок. Мика је београдско дете, из угледне трговачке куће. Родио се 22. јуна 1880. Свршио је целу гимназију и по положеној матури ступио у Вејну Академију.

Као млад официр, водник, ађутант и командир чете служио је у разним пуковима, последњи пут у 18., а мобилизација га је затекла у 17. пуку са којим је учествовао у свима борбама од Куманова и Прилипа до Битоља. Његова чета вазда се одликовала, а нарочито се капетан Мика истакао у борби код Прилипа, где су Турци, код Алинца, покушали моћним препадом да изненаде наше трупе у логору. И ако је прошао кроз све борбе у рату с Турцима и много пута био изложен погибљи срећно је прошао без ране, ала је газећи Шемницу пред Битољем навукао на себе тешку болест, тифус, од које се једва придигао. Још довољно неизлечен вратио се својој чети са којом је храбро учествовао у свима борбама, које је овај славни пук имао са Бугарима, пред Штипом, код Кочана, на Брегалници.

Када је пао командант његова батаљона командант одреда нареди капетану Михаилу, да узме под своју команду батаљон и да га поведе и заузме један врло важан положај са кога је наша војска трпела бочну ватру од непријатеља. Задатак је био врло тежак, али га је капетан Михаило успешно извршио, плативши тај успех својом главом. У моменту када су његови војници, којима је он увек био на челу, већ ускакали у непријатељске ровове и противника бајонетом избацивали из њих капетан Мика пао је мртав, 9. јула по подне, погођен са више непријатељских метака, у срце јуначко, у паметну главу и у снажну десницу руку.

Војници су га његови искрено ожалдили и достојно осветили. Тело јунака изнето је из борбе и после неколико дана пренето у Београд, где је погребен с почастима, које смо дужни указивати јунацима, што знадоше не жалећи младе животе гинути славно за величину и част Отаџбине.

Рођени брат Михаилов капетан Стеван, као командир митраљеског одељења у четвртном прекобројном пуку учествовао је за сво време опсаде Једрена, као и при заузећу ове тврдиње. За показану храброст одликован је од Краља Фердинанда орденом Светог Александра са мачевима, да му само неколико недеља по уле тога ти исти незахвални Бугари убију рођеног брата.

Капетан Михаило био је од како је одличан официрскога су старешине радо имале својој команди, а

војници су га веома волели са његове доброте и љубави према војнику.

За показану храброст и присебност и у најтежим тревутцима у рату с Турцима по предлогу свога храброг команданта пуковника Масатовића био је одликован медаљом за храброст.

Нека је слава славно палом капетану Михаилу!

Наши политичари

Павле Маринковић

НАРОДНИ ПОСЛАНИК

Браћа Маринковићи достојно су у овим мучним приликама послужили своју Отаџбину, Павле и Воја као угледни политичари и чланови парламента, а млађи им брат мајор Света као командант тимочке коњице на Гарвану и свугде где се са својом коњицом појавио. Павле Маринковић је стари парламентарцац и опробани родољуб, који је у небројено прилика дао доказа, да воли свој народ и своју земљу, којој је корисно послужило сваки пут када је његова сарадња требала. Широкогруд, велике интелигенције, васпитан у једној од првих београдских породица, школован у Паризу, он је достојан представник српског државника, који чини част Србији и свакад може бити понос српског народа.

Са бојнога поља

— Уз слике Паје Јовановића —

Одмор после једне победе (Страна 462)

Српска војска преко потока своје крви и крви дивљих арнаутских хорди, који су вековима уништавали наш живаљ у поробљеним крајевима, избила је на Косово Поље. Осветила је Цара Лазу и његове Косовске хероје и мученике одржала им је помен у Муратовом тулбету, на месту где су пали Царе Лазо честито кољено и Милош Обилић што уби Мурата, и ево силне војске, којој у део паде срећа и част, да оствари петвековне жеље и идеале васколиког Српства, где је пала по равном Косову, да се одмори од тешких напора и мука.

Наложили су по пољу ватре, па се у хладној ноћи по мало греју, а на жару пуцкара по које прасе или јалозица овца, којом ће се заложити војска, па сутра да притегне панке и коњима колане и пође даље, да на врховима својих бајонета пронесе Слободу целом Старом Србијом и Македонијом и да српску заставу пободе над свима местима где су славни наши цареви царовали.

Српска Јованка Орлеанка

— Једна школована шеснаестогодишња Српкиња као јунак на бојноме пољу —

У београдској тридесетој резервној болници, руској, у Дому старца, лежало је са осталим рањеницима и једно јунак-девојче, које је као комита учествовало у крвавим борбама с Бугарима и истакла се као прави јунак, којој се диве њени ратни другови.

У соби бр. 10. лево од двокрилног уласка, иза једног паравана, одмах до самог дуvara, налази се удобно намештена, бела као снег пољска војничка постеља, од које се десно, као по концу, нижу једна до друге, исто тако чисте и укусно намештене постеље, на којима почивају јунаци, осветници бугарског вероломства и кривождетства.

Изненадих се, кад на првој постељи, о којој је реч угледах где седи једна лепушкаста женска прилика у болесничком оделу, са чијих је малих усана лебдео осмех поноса, задовољства, среће и самопоуздања. То је скоро девојчица, чије је црномањасте обрашчице преплауло сунце и испод чијег малог и ведрога чела сијају два мала и несташна црна ока. Ратни штрапаци су је нагло раскрупњали, што се много боље види по њеним широким плећима и развијеним мишицама на рукама, него и по, истина широким, али слабо развијеним женским грудима, које најречитије говоре, да је то још дете; нема ни пуних 16 година.

Прићох јој, поздравих се с њом, и замолих је да ми каже своје име и исприча што о бојевима у којима је учествовала.

— Зовем се *Милена Мандићева*.! стидљиво ми одговори, па као мало дете обори главу, али тако, да сам приметио, како ме њене очи детињском радозналости посматрају. Затим настави:

— Родом сам из Чачка, али сам овде код Зделара учила 5 разреда гимназије, које сам и свршила. Још за време прошлогодишњег рата вукла ме жеља да и сама полетим у бој и да са мојом драгом браћом светим Косово. Е, али се то онда није могло са пуно разлога. Међутим, кад је сад планула прва братоубилачка пушка од стране вероломних Бугара, ја сам успела са тешким мукама да ступим у чету војводе Вука (мајора Војина Поповића), који ме прими после грдних молби и преклињања. Учествовала сам у неколико бојева, за које сви моји другови кажу да су били страшни, али ја то нисам примећивала. Не хвалим се, јер ми то није обичај, али тиме хоћу само да вам покажем, колико сам била срећна и раздрагана, што сам и сама имала част да ватреним оружјем браним свету српску ствар, под бујицом патриотских осећања, који су најтоплије плавили моју српску душу. Све моје биће било је усредсређено у очима, које су напрегнуто мотрале на непријатеља; слуха нисам имала, јер је овако моје душевно стање сасвим потиснуло, паралисало, отуда и знам, да су борбе биле страшне.

— А на ком сте се положају последњи пуг борили?

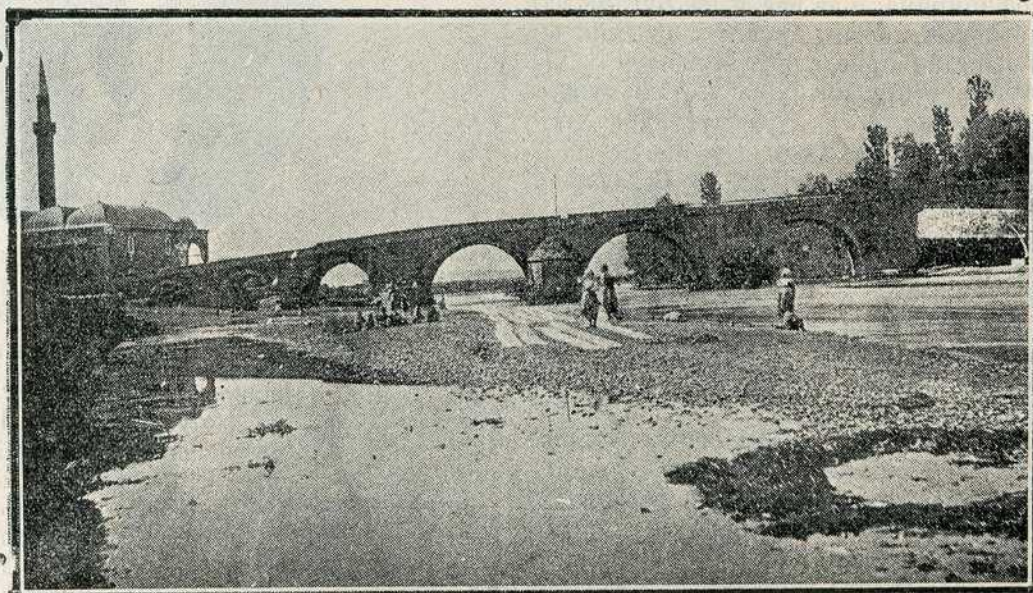
— Наша четничка чета била је на левом крилу једне дивизије, која је оперисала код Дуката, на „Вилином Колу“, где су били наши шанчеви 7., 8. и 9. јула.

Док је она ово говорила, нама је пришао један млад рањеник, али већ стари ратник, поднаредник Стојан Срећковић, у чијем је воду била и српска Јованка Орлеанка, млада Милена Мандићева.

На моја наваљивања, да ми исприча како се борила, кад је и где је рањена, она ме је само стидљиво посматрала својим живахним очима, али ме категорички одби, да сама прича о себи, бојећи се да то не личи на самохвалисање.

— Та, то је јунак девојче, господине! умеша се сад поднаредник Срећковић. Својом нечувеном храброшћу и неисканом неустрашивошћу, она је и нас, старе ратнике сокодила и подстрекавала на чуда самопрегоравања. У дане: 7. 8. и 9. јула велика бугарска сила, бесомучно је кидисавала на наше шанчеве на Вилином Колу, у којима је био и наш, свима нама омиљени војвода *Мирко*, како ми радије зовемо нашег ратног друга, четника Милену

Мандићеву. Три пута је била контузована: прво у вече 7. јула, парче шрапне: а, који се респирнуо у земљи, тешко јој је повредило бутину; другога дана била је такође контузована и претрпана земљом, из које смо је извадили, а кад је трећег дана, 9. јула, предвече с тешком муком изашла испод дебелог слоја земље, која ју је била такође контузовала и затрпала, у шанцу није било никога сем ње. Право је чу-

Из нове Србије: Душанов мост на Вардару у Скопљу

до, како је успела да се провуче кроз кишу непријатељских топовских, митраљеских и пушчаних зрна, и у опште, како је снага не издаде, док не стигне до првог превијалишта.

— Имате ли кога од родбине? упитам младу јунакињу.

— Имам мајку и једног братића...

— Кад већ све записујете господине, добро би било да запишете и то, да је на наш положај долазио и један руски ратни дописник, који је нашег војводу Мирка, на самом положају, у комитском оделу и нагиздану реденицама, снимео и фотографисао и за кинематограф.

У истој је болници лежао и млади, седамнаестогодишњи четник Михајло Бирчанин, потомак Илије Бирчанина, свршени ђак VI разреда гимназије. И он се борио са својом школском другарицом из Зделарове гимназије Миленом Мандићевом — војводом Мирком — у истом шанцу, опасно контузован и рањен. Борио се храбро и неустрашиво, по уверавању поднаредника Срећковића, те је осветлио славно име Бирчанина, с којим се поносно кити.

Колико је то утеха за нас старије, у тешким данима искушења, у којима се сад налазимо, кад мајка Србија рађа овако дичне синове и кћери, јер као што је познато млада јунакиња Милена Мандићева није ни једина ни прва Српкиња, коју су њени српски осећаји одвели на бојно поље, да с пушком у руци помогне проширешу граница Србије.

Један дан борбе на Вито-Коло и Дукату

— Операције Пчињског Петећег Одред —

После осмо дневне борбе, коју је Пчињски летећи одред водио са Бугарима, освануо је и 9. јули, дан када је одред имао да води најупорнију борбу са много надмоћнијом бугарском снагом.

Ноћ смо провели у рововима. Киша пада а војници и официри огрнути шаторским крилима, чврсто држећи пушку на „готове“ управљају своје уморне погледе тамо ка Љуботској Чуци — напрежући и последњу своју снагу, да их сан не савлада, те да нас Бугари не би изненадили.

Овде, онде чује се шапут:

— Имаш ли парче хлеба?... Имаш ли бар цигару?...

У позадини чује се хрзање коња, које коњоводци већ трећи дан држе позади стрелаца, немајући времена да их нахране ни да их напоје.

Кроз густу мрак чује се глас по којег ордонаса, који је журно хитао, питајући:

— Где је командант одреда!

— Ено га тамо на десном крилу, беше одговор свију нас.

И доиста тамо код дунавског коњичког пука у стрељачком рову командант пчињског летећег одреда коњички потпуковник Стеван Швабић журно је издавао заповести команданту добровољачког батаљона! мајору Вуку и командир батерије

Начелник штаба ђенералштабни потпуковник Емило Белић, беше дан раније рањен, али ни болестан не хте да остави свога команданта.

Они су се нешто договарали после чега је журно отишао своме топу, командир батерије.

Поноћ. Све је било мирно...

Тамо у јаругама чује се по који пуцањ. То се патроле пробијају.

Наш командант се прибио са својим штабом уз један камен. По кад кад сене кресиво, било да цигару запали, или да прочита извештаје, који са свију страна долажаху. —

Тачно у 2 часа и 45 минута груну непријатељски топ са Љуботске Чуке и његово разорно зрно дубоко се зари у земљу и то у нашој близини. Његова страховита експлозија проломи се дуж нашег стрељачког строја. Као оно електрична струја кроз све нас прође нека језа.

Шаторска крила са наших глава попадале и ми сви, као на команду, пружисмо пушке у правцу од куда нам је дошао јутарњи поздрав бугарског тона. Не прође ни неколико минута, а дуж нашег стрељачког строја просу се страховита пушчана ватра. Бугарске батерије отворише паклену паљбу. Шрапнелска страховита зрна створише прави урнебес.

Тамо код добровољачког батаљона отпочеше шрапнели своју страшну песму инсценирајући величанствен ватромет. Као пламени језици лизаше ватром угрејану цев митраљеских уста.

И по нека се бомба чује. Кроз ову страшну вреву од артиљериског и пушчаног пуцања, зачу се глас нашег команданта потпуковника Швабића:

— Митраљез овамо, брзо, брзо...

И војници митраљеског одељења, са поручником Милушићем и капетаном Тасићем, брзо отрчаше тамо где је командант стајао, носећи митраљезе на леђима својим.

— Брзо отворите ватру на оне бугарске делове. — наређује командант. Али све је било узалуд. Митраљези не могу брзо да раде. Први се беше смрзао. (Хладноћа је велика владала на позицији, која се налазила на висини преко 1000 мет)

— Дајте други!... трећи... четврти! Сви су такви, они дејствују као једнометна пушка. Потпуковник сав узбуђен и очајан, посматра немоћ митраљеза. Трену так очајан. Бугари гомилама избијају из шуме, а митраљези још не могу да запевају своју познату песму — песму језовиту и смртоносну.

— Забога, шта је ово? зар се овако држи оружје у приправном стању? грми потпуковник Швабић и десном се је руком био нехотице ухватио за револвер. Ја сам раније служио код потпуковника Швабића, па сам га добро познавао и готово поверовах да ће сад неко платити главом ову немоћ митраљеза.

Начелник штаба Белић дохвати један митраљез и он лично проба брзу ватру. Али не иде, па не иде.

Белић је спасао ситуацију, јер је Швабићу тек сад било јасно да нема кривице до командира и да је једини кривац хладно време.

Напоследку кад се је оружје мало загрејало про радише митраљези и запеваше своју страховиту песму.

— „Ура“, повикасмо сви.

Бугари кошени митраљеском ватром побегоше у поток.

Целог тога дана водили смо очајну борбу са Бугарима, и нисмо им дали да нам један корак приђу.

Бугарска артиљериска ватра највише нам је досадила. Тога дана а и раније наш је одред показао чуда од јунаштва.

Наши коњаници из дунавске дивизиске коњице овде су се сјајно показали. Коњаници су се борили као лавови, а када је борба свршена на бојном пољу оставили су три официра, шест официра је допало рана, а губитци у војницима су били велики, али у пуној сразмери са постигнутим успехом.

ИЗ НОВЕ СРБИЈЕ: Чаршија у Приштини

ОСВЕТНИЦИ

Резервни пешадијски потпоручник
† Милан Стефановић
Славно пао на Куманову

Резервни пешадијски капетан
Проф. † Јован Станојевић-Шаркаменац
Подлегао ратним тегобама

Пешадијски
†
Славно пао на

Резервни пешадијски потпоручник
† Милан Ристовић
Славно пао на Брегалници 18 јуна

Артиљеријски пуковник Ду

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

КОСОВА И СЛИВНИЦЕ

ки капетан прве класе
Михаило Н. Боди
 бијеном код Говедарника

Резервни пешадијски поручник
 † **Димитрије Смиљковић**
 Подлегао ратним тегобама

Резервни артиљериски поручни^к
 † **Милан Поповић**
 Славно пао на Мердарима

Душан Киклић над Призреном.

Резервни пешадијски поручник
 † **Војислав Јовановић**
 Славно пао 18. јуна у борби с Бугарима

Крваве борбе на Говедарнику

— Четири крвава дана по опису потпоручника Илије Јовковића —
(СВРШЕТАК)

Поновни се јуриши и још громкије „Ура!“ и војници полетеше на нож. Ох, да страшна призора!

Војници су се престо гушали! Овде се види како један другом забадају нож у груди.. Горе се опет види где се гушају и — снага најзад решава ко ће бити однешен у туђ логор као заробљеник!

На левом и десном крилу лежали су Бугари скривени и чекали само тренутак, те да нас заобиђу и заробе. Прошли смо поред два мртва официра!

Већ је рањен мајор Бајаловић! Заступа га потпоручник Илија Јовковић. Војници се на левом крилу усколебаше услед велике навале Бугара, али их официри по други пут креташе напред. У том долази мајор Влада Скубић са својом четом, те и он јурну напред.

Митраљез коси, пушчано зрно фијуче, граната ломи дрво и камен. Војници су у пасама падали и наши се редови усколебаше. Али у том дотрча 2. чета 3. батаљона мајора П. Мирковића и он оде са једним делом

чете на северо-западни део Великог Говедара, а овде остаде потпоручник Јован Димитријевић.

Капетан Мил. Лукић, долази рањен са четом, али не одступа. Капетан Ђирић пале рањен. 3. чета 2. батаљона са капетаном Великићем долази, али и њега одмах ранише.

Бугари сад крену и резерву напред. Настаде окршај! Артиљерија не дејствује, јер нас не распознаје од Бугара, који су с нама заједно у шуми били.

И по трећи пут смо јуришали, али без успеха, јер су Бугари били бројно много јачи.

Задржали смо се на истом месту и више пута снажно одбили напад Бугара, који су у вите махова покушали да нас заобиђу.

Већ је и ноћ пала. Нама стиже смена и ми се повукосмо, пошто смо смену добили.

Вредно је забележити толику одважност IV прекобројног пука, који после тако кратке паузе прелази у контра напад и на бајонет заузима Мали Говедар, а пре тога је на Великом Говедару три пут јуришао под највећом ватром. При томе није имао успеха с тога, што је непријатељ био многобројнији, а и ноћ беше пала.

Бугари су покушали да нас обмане, јер су облачили одело поубијаних Црногораца и долазили на врло блиско одстојање — али смо их ми добро дочекивали.

Бугари су употребљавали разна кукавичка средства да би нас обманули и застрашили. Викали су често:

— Не пуцај, ми смо Црногорци!

По некад су довикивали:

— „Не пуцај први (друга или трећа) чето — то су наши.“

Тачно је речено да је најтежи рат између два народа, који имају исти језик

У вече је дошао први батаљон 14. пука као појачање нашем пуку.

7. јула је јак артиљеријски двобој целог дана трајао.

8. јули IV прекобројни пук ступа у састав дринске дивизије.

Око 3 часа долази командант дринске дивизије пуковник Стева Хаџић и командант одреда и командант пука разгледају терен за поновни напад на Велики Говедарник.

Издадоше наређење потпуковнику Радомиру Аранђеловићу, да одмах предузме напад.

Тачно у 4 часа почет је напад. 2. батаљон IV прекобројног пука је у првом борбеном реду.

Командант 3 батаљона мајор Богољуб Молеровић одреди најпре 3 и 4 чету у први борбени ред, али пуковник Ањђелковић, одмах крете 1 и 2 чету.

Лево од 3 батаљона био је 2 батаљон, а до њега 18 пук са два батаљона. Само онај ко познаје терен на коме се кретао 3 батаљон тај једино може разумети оне губитке које је овај батаљон имао.

Треба прећи читав километар брисаног простора, коме је нагиб 30–40 степени, а који је окренут тако

непријатељу, да нес је све у главу тукао.

Бугари су тада имали на Великом Говедарнику своје 10., 12., 24., 47. и делове 3 пука. Имали су ту још намештена 12 митраљеза.

Мајор Молеровић креће батаљон, али не прођоше ни 300 метара а већ паде рањен командир 4. чете мајор Костић. Ишло се још 100 метара а и командир 3. чете поручник Влада Стефановић би рањен. Команду над четом предузео је резервни пе-

шадиски потпоручник Мрко Мисирлић, свршени правник, који је чету одлично водио и у најкрвавијем окршају славно пред њом пао. Његову слику донели смо на 408 страни.

Под највећом ватром у 7 часова спустише се са командантом две чете (3. и 4.) а затим и друге две.

Командант батаљона посла патроле напред, али у том плануше неколико пушака, На питање патроле „Ко пуца“ Бугари су одговорили српски „Чекај сад ћу ти показати ко пуца!“ и одмах опалише и други плотун.

Ноћ је била необично мрачна и срећа је била, што су се Бугари одали; иначе би 3 батаљон дошао у врло критичан положај.

Тако заноћисмо развијени и спремни да свакога часа примимо борбу.

Око поноћи долази 1 батаљон 17 пука као појачање и разви се десно од нас.

У рану зору кретасмо нешто мало напред, али нам наредише да се задржимо док не дође појачање.

Са великим губитцима спустише се 9. јула низ брдо још један батаљон 17. пука и 1 батаљон 5. пука II позива. Црногорци су прилазили једнако. Али их је митраљез бугарски ужасно косио.

Већ је све било готово, а наша је артиљерија силно дејствовала. Први се редови усколебаше и почеше из ровова бежати.

Са кумановског бојног поља: Заплењени турски топови и каре (снимак Паје Јовановића)

Командант потпуковник Аранђеловић крену трупе на јуриш.

Имали смо пређи један већи брисани простор, па онда једну шуму, и онда опет једно подуже поље. Нагиб му је сигурно 50°.

Командант пука и командант батаљона полетеше са првим борбеним редом.

Улетисмо у шуму, али се с бокова осу силна ватра.

Војници одлетеше до првих бугарских ровова, при изласку из шуме, али ни један не улази у већ готове ровове, јер су пуни крви, и измрцварених лешева.

Видела се маса бугарских комита, који гологлави као разбојници лете кроз шуму тукући нас.

Ми се под тако силном ватром повукосмо позади те шуме, јер већ нисмо знали, одакле нас више туку, и претила нам је опасност с десног бока, да будемо заробљени.

Прикуписмо војнике и полетисмо пет на јуриш и то више косо десно.

Палоше храбри и неустрашими мајор Антоније Славуј, паде храбри капетан Михаило Боди, капетан Стеван Ђорић, рањени су мајор Пет. Мирковић, капетан Ж. Бранковић и поручник Ник. Јовановић и још доста официра из осталих пукова.

Већ су сви батаљони били измешани у једну групу.

Командант пука издаде наређење, да ту задржимо колико можемо војнике, а он одлете на десно крило, код 17. пука. Ми смо држали да он види одакле грози опасност и тамо иде да прикупи изостале делове.

Доцније смо сазнали да је одмах био тешко рањен и да су га војници понели назад али га је у том и друго зрно погодило. Војници који су га носили сви су рањени и изгинули. Но, о њему се има више писати.

Јуришали смо по трећи пут али Бугари ударили свом снагом на нас те смо се морали повући на свој положај, јер већи део старешинског кадра изгину и би рањен.

Ађутант 3 батаљона Радоје Дединац (слика на 424 страни) паде рањен. Превија га мајор Молеровић, али га у том и друго зрно погоди и он остаде на издисају. Више му се није могло помоћи.

И ако он у борби није морао бити увек је био у првим редовима. Стално је ишао с једног краја на други и бодрио војнике, исто као и пок. капетан Боди, коме слику доносимо у овом броју.

Борба је била заиста очајна. Са наше стране из строја је избачено око 2000 војника.

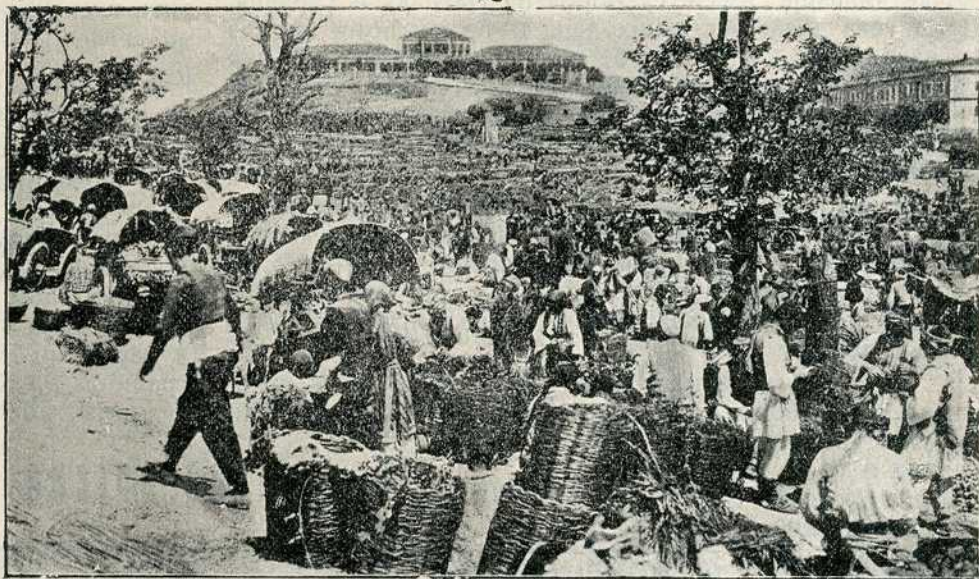
Али је Бугара много више изгинуло. За време примирја они су нам признали да су тога дана изгубили преко 4000 људи. Ми смо се уверили о истиности тога њиховог тврђења.

Кад смо по закљученом миру отишли на Велики Говедарник имали смо шта и видети. Видели смо бугарску погибију по силним гробовима који су цео Говедарник покрили. Било је случајева где је по 30 њих у један гроб затрпавано.

Изгубили су много официра. Погинуо им је командант 23. пука и ађутант 3 батаљона 23. пука и тиме је освећена смрт нашег храброг команданта потпуковника Аранђеловића и ађутанта Дединца и осталих тих дана овде славно палих.

Судећи по гробљу, а и по признању Бугара може се слободно тврдити, да је Велики Говедарник њихов прави гробарник.

Интересантно је било видети Говедарник после закљученог мира. Ту су се видела дрва сва од зрна и

Из нове Србије: На пазару у Скопљу

граната поцепана. Ни једног читавог дрвета човек није могао угледати.

Видела се маса гробова и међу њима много гробова изгинулих официра над чијим су хумкама блии врло интересантни натписи.

На једном је крсту било урезано:

„Збогом плачна Македонијо“

На другом је било:

„Збогом тужна и за навек изгубљена Македонијо“, затим „Збогом крвава Македонијо“ и т. д.

Борба на Криволаку

— Њен значај по оцени једног стручњака —

Бугари су по целом свету разносили славу Криволачке победе, тај једини мали моментални успех, у низу својих пораза, и то задобивен мучким нападом.

Ступац страних новина били су пуни рекламских извештаја из Софије, у којима је на јединствено разметљив начин представљен слом наше тимочке дивизије II позива, који је криволачке положаје бранио.

Тимочка дивизија далеко је од тога да је била слрмљена, а криволачка борба по свој важности, а нарочито по својим последицама, била је од пресудног значаја за успешне операције наше војске у овоме рату.

И ако се пажљиво аналишу сви моменти из ове борбе и свестрано процени бојна ситуација обеју страна, онда ће се доћи до закључка, на први поглед апсурдног а у суштини математички тачног, да криволачка победа претставља не само крах него банкротство бугарске тактике и стратегијске идеје, а за нас тај наш „пораз“ представља генијалну величину наших операција.

За ово наше тврђење изнећемо тачне аргументе који ће сваког читаоца моћи убедити.

Тимочка дивизија II позива имала је врло велики задатак, да удари у бок бугарских трупа које би нападе дринску дивизију и да брани десни бок целокупне наше војске. Она је имала да брани огромну просторију од преко 20 километара. И када су Бугари ноћу између 16. и 17. јуна учинили мучки напад на целом фронту наше војске, онда је тимочка дивизија имала на главним положајима свега 2 пука, јер се 14 пук, 17 јула, кретао из Струмице за Криволак, издржао на арапској врућини марш од 45 километара, и одмах и не одахнувши, ступио у борбу против бугарског 21. пука на Пепелишту, преко пута од Криволака — кога је

отерао у бегство. Тога истог дана и остале трупе тимочке дивизије имале су борбе на Патрику и Гарвану. И од тога дана, пет пуних дана и четири ноћи водиле се непрекидно очајне борбе на целој фронту 14 пука ове дивизије водио је очајну борбу 19. јуна, противу три бугарска пука — 21 27 и 28 пука — издржао три бугарска јуриша на бајонет и на четвртном јуришу после лавовске борбе је попустио.

И тако на дан општег бугарског напада на целом фронту Тимочка Дивизија имала је свега два пука војске, измучене и исцрпљене петодневном и ноћном непрекидном борбом, јер се на 14 пук, који је ноћу између 19 и 20 јуна сузбијен није могло ништа или врло мало рачунати.

И та два мала проређена пука имала су да издрже лавовску борбу против непријатеља, који је имао најмање шест пукова и то 9, 21, 27 и 28 друге тракијске дивизије и 11 и 32 прве бригаде треће балканске дивизије.

Та борба била је у пуној мери циновска борба Заповест је гласила:

— „Браните до последњег човека, до последње капи крви“.

И од команданта дивизије пуковника Драгутина Милутиновића па до последњег редова, сваки је појединац претстављао лава.

Командант дивизије свих пет дана и ноћи био је непрекидно на положајима у стрељачким рововима. На

дан одсудне борбе и те ноћи командант са целим својим штабом био је у киши куршума. У једном моменту колебања наших трупа на центру, командант дивизије лично је повео један батаљон у противнапад под пакленом в. тром куршума митраљеза и шрапнела бугарских и напад бугарски одбио. Али свеколико ово надчовечанско напрезање није могло задржати огромну навалу три пута многобројнијег непријатеља и Тимочка дивизија је отступила.

Да би се могла схватити целокупна величина и значај Криволачке борбе ми ћемо изложити важне чињенице, које претстављају сзу нашу величину и сву ништавност бугарску.

Генијална памет руковођа свих ратних операција из врховног штаба, одлично је познавала непријатеља. Знала се грандоманија и мегаломанија бугарска, и ве што им је намештена замка у коју је бугарска армија слепо упала. Познавајући Бугаре, наши су знали да ће они поћи не тамо где им стратегиска мудрост налаже, већ тамо где ће јефтино доћи до сензационих ефеката.

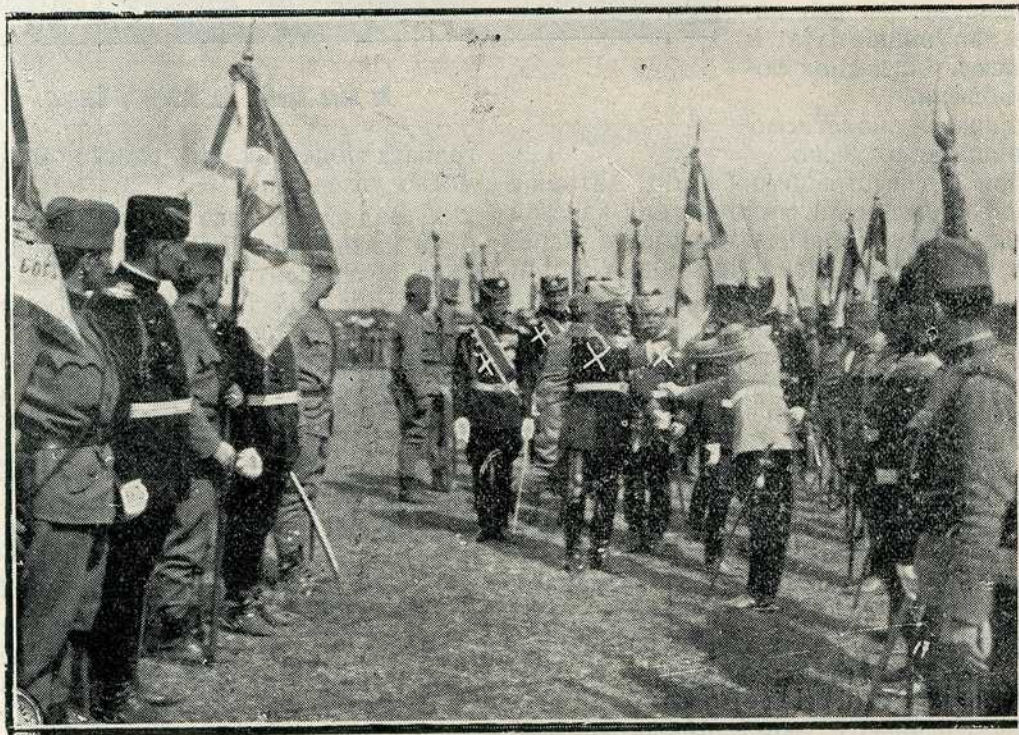
Предвиђено је да ће Бугари хтети по сваку цену управити главни напад на правац Криволак—Кавадар—Прилип—Битољ и једним махом завладати свом Македонијом и спорну зону имати у својој државини, дакле имати један важан политички моменат у своју корист а сем тога и одвојити српску армију од грчке.

Предвиђајући ту бугарску комбинацију наређено је да тимочка дивизија брани положај до последњег човека, ангажујући већи део бугарске снаге за себе. И доиста, за 5 дана и 4 ноћи Бугари су даноноћно превлачили своје свеже трупе из Радовишта за Криволак и тако били у немогућности да помажу трупе за Штип и Рајчански Рид. И кад су Бугари својом јаком концентрацијом на Криволаку потисли Тимочку Дивизију, они су одмах после два дана ослабивши своје десно крило

на Рајчанском Риду, претрпели на истом огроман пораз, који их је лишио и Штипа и Радовишта и Криволака. Они су морали експресно да се говуку својој старој граници да им неби била отсечена отступница и цела армија заробљена.

И тако је криволачка бугарска победа, донела Бугарима губитак Македоније, а у лаворов венац Рајчанске победе уплетена је равна половина крвавих лаворових листака витезова тимочке дивизије II позива.

Из српске војске

Краљ Петар раздаје нове заставе, које су ови победоносно пронели од Једрена до Јадрана од Јавога до Солуна.

Ваздухопловство у српској војсци

— Пешадиски капетан Милош Илић, вођа нашег авијатичарског одељења —

Наша слика на страни 478 представља хангар, где су се наши државни питомци, официри и подофицири, обучили у вештини летења на аероплану по зраку.

Над хангаром се лепо види наш државни аероплан. Десно је у углу слика капетана Милоша Илића у официрском оделу, а лево његова слика, како седи на аероплану.

Капетан Илић је познати наш спортиста. Од малена се он посветио гимнастици и годинама је био неуморни радник и стуб Зеоградског „Душана Силног“. Дипломирани је учитељ гимнастике, а занимао се и са другим спортовима. Као официр увек се одликовао прилежношћу, тачношћу и савесношћу, те је међу друговима уживао увек симпатије, а поштовање код млађих.

Међу првим питомцима за авијатику био је и он. С великим успехом свршио је курс летења и у рату је чинио лепе услуге својим излетима на аероплану на коме је неколико пута крстарио уходећи с успехом непријатељске позиције.

Капетан Илић је срчан, храбар и одушевљен српски официр, који је српској војсци служио на част и корист.

Осветници Косова и Сливнице

Артиљериски пуковник

† Прока Биволаревић

погинуо од грома на власини

На првој страни овог броја доносимо лик артиљериског пуковника Проке Биволаревића, који је као командант јединог нашег брдског артиљериског пука стекао великих заслуга у оба наша рата. За те заслуге награђен је одликовањем и унапређен у чин пуковника, а трагично је завршио свој племенити и за српску војску корисни живот на Власини, где га је у по бела дана убио гром под шатором заједно са судским потпуковником Луком Момировићем. У идућем броју опширније ћемо оцртати његове заслуге и војничке врлине. Слава му!

Борба на Славовом Врху

— 6. јула 1913. године —

Онако уморан, увукао сам се у земуницу, у којој сам „становао“ са мојим командиром, капетаном Мијатовићем, спустио сам главу на моју торбу, покрио се шињелом и почео да дремам. Знао сам, да нас осигуравају јака стражарска одељења, па ипак сам имао на себи пун реденик и две бомбе а више главе прислонио сам брзометку.

Нисам спавао ни пун сат, када ме пробуди глас капетана Завађила:

— Трећа чета у ровове! Капетан Мијатовићу, отварајте брзу паљбу! непријатељ на хиљаду метара!

У истом моменту отпоче око нас фијукање непријатељских зрна, а по том се зачу гроктање пушака.

Дохватим пушку, пројурим крај команданта и брзо се спустим у горњи ров. Крај мене су протрчавали војници из наше чете, још уморни и буновни, пред њима капетан Мијатовић, улетише у доњи ров и за трен ока отворише паклену ватру.

Било је тачно три часа у зору.

Бугари су хтели да нас изненаде. Када су још пре 3 часа изјутра дошли до наших стражара, место одзива и дозвике одговорили су: „Наши смо“. Напонуто питање: „Нема ту „наши“, него који сте?“ Одговорили су: „Та ми смо, војници деветога пука“ — мислећи, да је на Славовом Врху још IX-пук. Сада је нашим стражарима превара била јасна, те сложни отворише ватру на дошљаке и известише команданта о појави непријатеља. Пошто су били бројно много слабији, пушкарајући се са непријатељем повлачили су се стражари главнини и када су стигли испод самих наших ровова, ми смо већ одбијали Бугаре, који су рикали и с десна и с лева.

Бугарски напад био је у главном управљен преко оне благе, брисане косе на центар нашега положаја. Још са одстојања од 800 метара, иза згаришта кућа које смо дан раније попалили, почеше јуришати са узвицима „ура“ свакако мислећи, да се ту налазе јачи наши делови. Због тога су их и стражари и посматрачи из главнине благовремено приметили и у згодан час збунили брзом паљбом, а пажљиви командант капетан Завађил, брзим распоредом прве и треће чете, осујетио им упорну намеру да изврше јуриш.

Крај мене, на левом крилу горњега рова, био је само један редов из треће чете. Обојица смо гађали непријатеља, јер смо га врло добро видели много боље од оних, који беху у доњем рову. У први мах нисмо ни обраћали пажњу на зрна, која су нам облетала око главе и заривала се иза наших леђа у земљу. На то смо већ били навикли. Но ова бојна свирка убрзо се претворила у другу, мени још непознату мелодију. Место познатог кратког фијука, што производи обично пушчано зрно, око нас отпоче такво праскање, као да нам не-

ко крај ушију пали небројене жабице. Продужио сам гађање, но чешће сам се освртао у уверењу, да неко бије преко моје главе. Убрзо сам се уверио да то није могуће. Више горњега рова био је резервни потпоручник Д. Ескић, учитељ, који је преко мене одржавао везу између команданта батаљона и командира 3ће чете, капетана Мијатовића, и који је на мој знак упућивао разносаче муниције онамо, где би се указала потреба. На неколико корака позади њега налазио се командант са ордонансима, по којима је слао официрима потребна упуства и наређења. Одатле нико није пуцао.

Нисам више имао времена да премишљам, одакле долази ово праскање, јер ме је свако доста тачно упућено непријатељско зрно помињало, да се мало боље закљоним иза грудобрана и будем што пажљивији. Тек када ми крај ногу паде парче распрснуте кошуљице непријатељског пушчаног зрна, било му је све јасно.

Бугари су гађали метцима „дум дум“!...

Већ се увелико разданило. Паљба се није прекидала ни са једне стране. Већ смо виђали мртве и рањене Бугаре, које су другови њихови извлачили у позадину.

(СВРШИЋЕ СЕ)

Сви непотписани написи у нашем листу, с незнатним изузетком, потичу из пера нашег уредника, који задржава сва права законом заштићена, као и за потписане написе, који су наша сопственост. Листовима је слободно прештамповати све, али прештамповаче у нарочиту књигу строго се забрањује и ко се о нашу својину огреши биће судеки прогоњен, на основу престојеће судске одлуке, која штити књижевну својину.

Бугарске војсковође

Генерал Иванов

Овај бугарски генерал прославио се када је са српском војском освојио Једрене, али када Србе више није имао под својом командом био је зле среће, јер су га Грци разбили, армију му распршили и натерали га у бегство.

Дан после битке код Штипа

— Последњи ратни допис из пзра пок. д ра Бошка Петровића —

Штип, на Петров дан 1913.

Сутра дан после пада Штипа, кренуо сам се из Велеса за Штип, у то зољино гњездо Бугараша и бугарских комита у Мађедонији. Било ми је жао, што сам касно приспео за ратне операције, но све једно. Оно што човек види на бојишту после једног дана борбе то је тако значајно и даје тако генералну слику читавог тока рата, што писац, који описује само један бој, не може да даде. Ја ћу дакле овде да изнесем слику бојишта, дан после боја.

Када се успесмо на висове изнад Велеса на друму што води за Штип, иза нас је била необична слика старо-србијанских планина. Пред Велесом се није водила борба. До скоро гурске, а сада српске планине са белим снежним висовима љубе се са облацима и небом и шаљу амо према нама свеж ваздух из својих дубрава, шума и амбиза, као поздрав, као хвалу за ослобођење.

Када се попесмо на брежуљасте висоравни Овчег Поља, пред нама се указује логори српске коморе, и дуги бели низови путујуће коморе, која се отегла у бео, дуг низ као караван. Овде је данас заступљена читава Србија...

Већ се ближимо источном делу Овчег Поља, Жежевом Пољу, са стрменитим косицама брда, пред Штипом на којима се јуче водио бој, а иза тих се планина у плаво тамној боји диже Пљачкавица, у чије гудуре побеже бугарска војска, развијана од победоносне српске треће армије.

Успут леже по гдекоји осгаци рата: покрхана кола, од куршума раздеран и крвав труп бугарског војника, или цркнута од куршума погођено марвинче. У непосредној близини међутим буја и цвета природа, озарена јужним сунцем; сељаци косе и жању зрео влаг, мирно предани свом послу, као да пре два три дана није грувао топ овде а куршум и бајонет парао груди ратника!

С десна и лева видимо порушене старе турске карауле, попаљена села, а из ружебина се још местимиче диже дим. Села су попалили и топовима порушили Бугари кад су се повлачили.

Испред нас надаље се виде црне пруге и тачке. То су ровови из којих се пешадија борила. Око ми не може тачно да разбере све око ровова, но једно сигурно распознајем: око 200 хумки са танким крстићем од две дашчице.

Тик уз пут лежи само једна хумка са крстићем. Рекоше ми, то је гроб једног бугарског официра. *Где си ти, борце залуцао и далеко од својих оставио кости своје!* Када би се сада могао да дигнеш испод те мале хумке и када би видео своју чету развијану на све четири стране, и ти би протествовао против небратског нападаја на српску браћу, као што чине многи други, који остадоше у животу, а данас у срамном српском ропству гоњени савешћу, понизно признају свој грех.

Ево успут друго гробље, а иза њега на неколико корачаји разривена земља митраљезима и бомбама. То су ровови и положаји, са којих се две војске пушка-

рале. Наиме, српска војска је ове предње ровове направила ноћу и на такав начин се приближила бугарској пешадији. Око стражњих ровова је све изгажено. Ту се виде још бугарске војничке капе, и по која људском крвљу орошена, сада већ суха грудина. На тим позицијама се клало. Ту је српска пешадија из предњих својих положаја, бајонетски напала бугарску пешадију. Ту се одиграо такмац између два брата, а бујна зелена трава унаоколо, на којој се светлуца по гдекоја кап јунакове крви.

Кола нам даље јуре. Крај пута нема ништа значајно, само тамо према северу види се кота (65) метара висока, где је био најстрашнији бој. Крај пута, на једном месту још стоје по три пут два камена једно на другом. То је био заклон бугарским војницима, иза кога камена су крили своју главу, када су гађали главу брата свог.

Мало лево, тик крај пута у самом усеву, према врху једне хумке има више реди ровова, жуто и зрело жито, изгажено и сатрвено у земљу. То је вршај, највећи вршај, што га видех у животу. Врла је смрт, запрега су јој два брата, а плод тога усева по ком се врло, били су људски животи. Далеко кроз жито виде се контуре српских војника са нитетског одељења. Оли иду кроз жито и застајују, гледају лево-десно... стану... слушају... неће ли гдегод чути још који јаук рањеника или видети још леш непокопаног јунака. Колико је дивних нада уништено јуче на овим цветним пољанама?! Колико је живота уништено у сред ове бајне природе, која животе ствара! Многи јуначки подвиг се овде залуд принео за домовину, а много уплакано забринато око залуд упира свој поглед на југ, чека добре гласе, док међутим једна само хумка од ових кида све наде и утерује у лаж све оно што човек тако много, тако дуго кроз цео живот жели.

Што се више ближисмо Штипу, ратних знакова све је мање. Пред Штипом на 2—3 километара српска је војска однела потпуну победу над бугарском и ова је бегала са својих положаја, и у дивљем бегству тражила да спасе живот. Само по где који бугарски крвав гуњ лежи уз пут и по где која капа.

Пред Штипом на пољанама није више мртво као на разбојишту. Ту буја живот српске војске и коморе. Поред нас на друму српски војници поје коње тако мирно и равнодушно, као да нису јуче гледали, како граната кида главе, већ као да се спремају на одмор после свог рада. Па и остали су војници живахни и весели. Ах, јединствен је српски војник и као јунак, и као отац, и као друг! Но о томе други пут... Крај нас пролазе војници или седе на крај друма, а тамо мало даље, крај шатора, седи један војник и удара у ситну тамбурицу. То је ето српски војник. Кроз његове жиле ври живот и снага, која побеђује смрт. Та српски војник мора победити.

БУГАРСКЕ ВОЈСКОВОЂЕ

Генерал Иван Фичев

НАЧЕЛНИК ГЛАВНОГ ГЕНЕРАЛШТАБА
И ДЕЛЕГАТ У БУКУРЕШТУ

Ревизоре и продавце овим последњи пут опомињемо да своја дуговања измире. Од идућега броја почећемо их именом позивати да испуне своје обавезе.

Наше војсковође

Ђенерал Никодије Стефановић

Слику старога ратника Ђенерала Никодија донели смо на страни 461. И ако стар Ђенерал Никодије радо је послужо и у ова два рата, на тешкој и заморној дужности команданта моравске дивизијске области. Ђенерал Никодије родио се 3 децембра 1848 године у Београду где је свршио шест разреда гимназије и 1866. ступио у осму класу Артиљериске Школе из које је 1871. год. изашао као потпоручник артиљеријски.

Као командир треће батерије тимочког артиљеријског пука учествовао је у првом српско турском рату у борбама на Бабиној Глави, на Пандиралу, на Тресибаби, на Књажевцу, на Станцима, на Радовцима, а саучествовао је у одбрани Ђуниса и бранио пут крушевачки код Радевца.

У другом српско-турском рату учествовао је као капетан II. класе и командир прве пољске батерије дринског кора.

У српско бугарском рату учествовао је на Триуши и на Пироту.

У ратовима се одлично показао и одликован је златном медаљом за храброст, Таковским крстом с мачевима и медаљом за војничке врлине.

После другог рата служио је неко време као државни питомац у аустро-угарској артиљериској регименти принца Луитполда Баварског.

Повративши се натраг Стефановић је добијао угледне положаје у војсци, док 1902 није добио титулу почасног Ђенерала, а 1907 је добио Ђенералски чин.

За заслуге у миру одликован је многим знацима признања, а од наших одликовања има Бели Орао петог степена и Таковски крст и Св. Саву другог степена.

Док је био у пензији није седео скрштених руку но је по својим силама вољно и предано радио на ослобођењу, неослобођеног Српства као ревностан и пословима предан начелник нашег македонског комитета.

Осветници Сливнице

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ КАПЕТАН

† Тома Соколовић

КОМАНДИР II. ЧЕТЕ II. БАТАЉОНА, I. ПУКА II. ПОЗИВА
СЛАВНО ПАО НА КАЛИМАНСКОЈ ЧУЦИ

У овим ратовима изгубили смо знатан број школских радника, који су годинама васпитавали омладину у националном духу и крепили их за Велике Дане, којима смо ишли у сусрет, а први били на челу чета, када су ти дани дошли и када је с речи ваљало прећи на дело, и примером претходити, како се мре за Отаџбину. Један од таквих заслужних радника и на културном и на бојном пољу јесте храбри капетан Тома Соколовић, учитељ из Врање, миран, тих и послу предан човек, који се на бојном пољу претворио у лава, који није знао за страх. Излажући у свакој даној прилици своје груди пред непријатељем славно је пао 11 јула на Кочанским висовима, освајајући Калиманску Чуку као командир чете у I. пешадијском пуку Недићеве моравске дивизије другог позива, а не II пука, како је под сликом погрешно означено. Погинуо је од гранате и сахрањен код села Оризара.

За храброст показану у српско-турском рату награђен је чином капетана и сребрном медаљом. У бугарском рату показао се достојан тога одликовања.

Храбри ратник, мудри и добри старешина, вредни и способни учитељ, племенит човек капетан Тома остао је вечно под Кочанима да одмара своје јуначко тело на положајима које је храбро бранио после својих успеха у турском рату од Мердара па до Битоља. Турско га је тане поштедело, а братска га је пушка убила.

У њему је отаџбина изгубила једног од најпреданијих просветних радника који је, свесан узвишенога задатка који нас је очекивао и који је најзад требало и решити, своје ученике одушевљеним речима трапајао вером у будући успех српскога рода, подсећајући их на идеал Велике Србије да на послетку и сам као најречитији пример и свој живот положи за њега.

Слава славно палом!

Осветници Косова и Сливнице

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† Танасије Драг. Тодорић

ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОВАМА

Поред великог броја активних официра, којима је позив живота, да падну када то Отаџбина од њих захте у ова два рата изгубили смо леп број школованих младих људи, који су као резервни официри послужили боље но што се могло замислити. Тако смо изгубили пуно њих који су тек ступили у живот и својом спремом, вредношћом и преданошћу послу обећавали да буду од велике користи и земљи и себи Међу тим драгоценим жртвама угледно место заузеле резервни пешадијски потпоручник *Танасије Драг. Тодорић*, правник, који изнурен од ратних штрапаца подлеже у Врању несрећној болци тифусу, пошто је срећно прошао све велике битке и прездравио од колере.

Танасије Тодорић био је пример једног лепо васпитаног, високо интелигентног и школованог младог човека, који је био част своје струке и понос својих милих и драгих, које је кобна смрт завела у црно Уважени дом Тодорића Бог је благословио пуном кућом деце и свако за себе од ове деце било је највећа радост родитеља који су их све упутили тако лепо у живот, да буду корисни дому своје себи и Отаџбини.

Тешка жалост обхрвала је овај честити патријархални дом српски и једина утеха, у колико је може бити када човек изгуби оно што му је најдраже и најмилије, може им бити у томе, што им је њихов понос, њихова дика, њихов захвални син и добри брат пао на бранику Отаџбине, што је и он један од оних, на чијим костима је саграђена Велика Србија и из чијег је гроба никла слава и част Српског Народа.

Њезан син, добар брат, веран друг, одан пријатељ, младић у чијем срцу није било зависти ни пакости, и који је цео свет знао само љубити, старије поштовати, млађе пазити, умро је тек што је ступио у јаван живот, у коме би он по лепим особинама свога светлог карактера и по спреми својој, играо у будућности видну улогу.

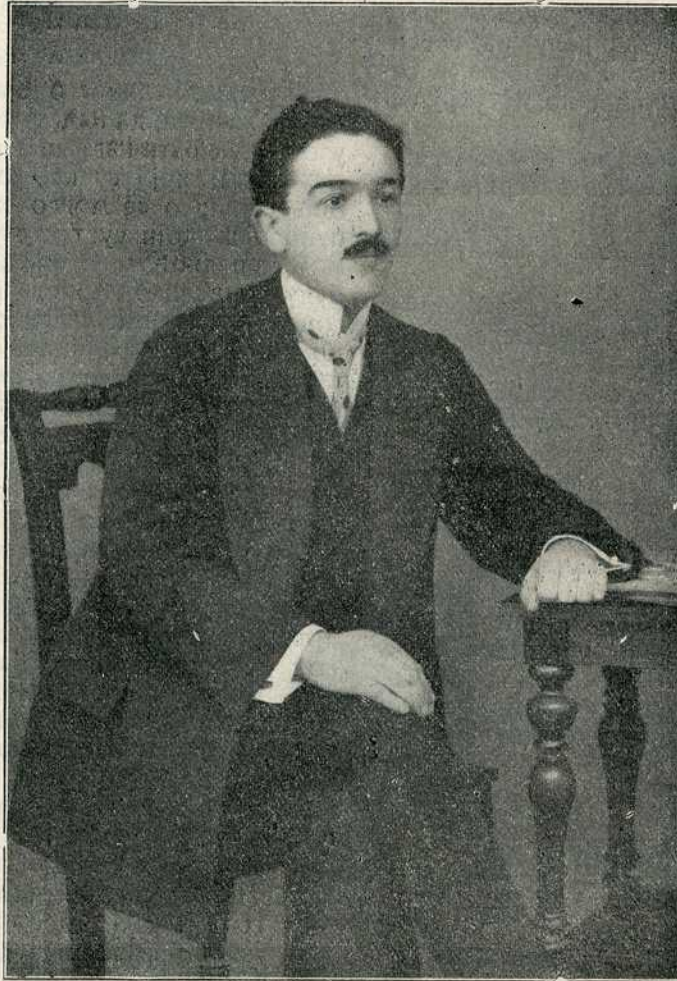
Смрт његова дошла је онда када смо јој се најмање надали када га је срећа сачувала од куршума и Турака и Бугара са којима је био у толико крвавих окршаја и свугде се јуначки и српски понео, и пошто је био између мало срећних да прездрави и од тешке заразе колере. Тифус се увукао у ратом и болешћу изнурено тело и сви напори, да се спасе овај честити живот били су узалудни. Његов племенити дух виноу се у небеса, да му име вечно живи међу онима, којима дугујемо за колосалне успехе, којима смо ово годину дана задивили свет.

Као водник у шестом пуку који је имао највише борби учествовао је у сваком окршају с Турцима. У битољској битци Танасије је рањен у груди, али правим чудом врло срећно. У бугарском је рату такође учествовао и међу друговима видно се истакао, али му не би суђено да падне од куршума.

Име јунака Танасија, који за отаџбину положи свој млађани живот увек ће се хвалом спомињати као име једног од оних, који Отаџбину начинише великом и пред светом поносно.

Слава му!

Осветници Косова и Сливнице

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† **Танасије Драг. Тодорић**

водник у VI. пуку I. позива

ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОВАМА

Борба код Царева Села

— Одликовање Црногораца —

Битка код Царевог Села била је необично крвава. У њој су се понајбоље показале црногорске трупе, које су са ненадмашном храброшћу продирале према непријатељу и потискивале га тако брзо, да су се морали изложити опасности опкољавања са бокова. Црногорске колоне продирале су између два брда, прешле после великих напора реку са два брдска топа према непријатељу, који је био бројно надмоћнији и који је имао неколико пољских топова на положајима. Црногорским трупам претила је опасност да буду одсечени од армије, да се није на време поставило на положаје неко-

лико српских митраљеза.

Црногорци су успели да се повуку и да се спасу од артиљеријске ватре док су српске трупе постављале на положаје топове. После дуге и крваве борбе наше су трупе потиснуле непријатеља, прешле поново реку и убрзаном артиљеријском ватром прогониле непријатеља, који је бежао у највећем нареду.

Бугари су потпуно поражени. Губитци су били на обе стране велики, бугарски далеко већи. Највише је рањено од шрапнела. Примећује се, да је црногорских рањеника много више него ли српских. Бугарски рањеници причају, да су њихови официри много били полагали на ову битку и да их је пораз довео до очајања.

